

Пам'яті Михайла Яковича Орлова

Головна астрономічна обсерваторія Національної академії наук України зазнала тяжкої втрати — 11 липня 2004 р. пішов з життя М. Я. Орлов. Для колег, учителем і добрим товаришем яких він був протягом багатьох років спільної праці, це непоправна втрата.

М. Я. Орлов народився в 1930 році в родині службовців у м. Очаків. У 1948 р. він закінчив середню школу і вступив до Одеського університету імені І. І. Мечникова, який закінчив з відзнакою у 1953 р. за спеціальністю астрономія, але роботу за фахом одержав лише в 1960 році в ГАО АН УРСР (далі ГАО). Свій 38-річний творчий шлях в ГАО Михайло Якович розпочав з посади старшого лаборанта. З червня цього ж року він — інженер, з 1962 р. — молодший, з 1972 р. — старший, а з 1986 р. — провідний науковий співробітник.

Кандидатську дисертацію «Фізичні умови в атмосфері μ Сер та інших надгігантів спектрального класу М» Михайло Якович захистив у 1967 р. в Одеському університеті. Поряд з дослідженням спектрів пізніх зір-гігантів і надгігантів (цей напрямок досліджень залишався пріоритетним для нього впродовж усіх років роботи), він вивчав також спектри Нових зір — Нової Дельфіна 1967 (N Del 1967) і Нової Лисички 1968 (N Vul 1968) та вперше визначив швидкості розширення їхніх оболонок у перші тижні після спалаху.

З 1975 р. він координує (в колишньому Радянському Союзі) кооперативні дослідження нестационарних зір типу R Північної Корони. За його участю була написана монографія «Звезды типа R Северной Короны», яка і донині користується серед дослідників змінних зір великою популярністю. Михайло Якович був керівником проблемно-тематичної групи «Астроспектроскопія», членом робочої групи Астроради «Зоряні атмосфери», членом проблемної комісії багатостороннього співробітництва країн — членів КЕВ «Фізика і еволюція зір» і членом МАС (з 1979 р.).

М. Я. Орлов сприяв створенню астрофізичного філіалу ГАО. На початку 1960-х років брав участь у виборі місця для філіалу, зробивши попередню розвідку деяких районів України. А в 1971 р. був одним з перших спостерігачів на АЗТ-24 на піку Терскол (Приельбрусся) для з'ясування там астрокліматичних умов. Саме йому було доручено вести перші переговори з представниками фірми «Карл Цейс» з приводу придбання 2-м телескопа для цього філіалу, яке з роками успішно вирішилось.

Під керівництвом М. Я. Орлова успішно захистили кандидатські дисертації двоє співробітників ГАО. Своїм учням він доручив освоєння найактуальніших для свого часу наукових напрямків — аналіз молекулярних спектрів зір, автоматизацію обробки зоряних спектрів та неЛТР-розрахунки. Група співробітників ГАО під керівництвом М. Я. Орлова однією з перших в колишньому СРСР освоїла розрахунки синтетичних спектрів зір пізніх спектральних класів. Особливості хімічного складу атмосфер зір пізніх спектральних класів складала предмет усієї його наукової роботи і визначали тематику досліджень групи. Аналіз вмісту гелію, літію, вуглецю, кисню, азоту, ізотопного складу вуглецю давав ключ до розуміння походження цих елементів і механізмів перемішування зоряної речовини. Такий аналіз вимагав використання спектрів високого розділення, які були отримані на найбільших телескопах колишнього Союзу.

Ще один напрямок діяльності Михайла Яковича — видавничий. З 1977 по 1984 рр. він заступник головного редактора збірника «Астрометрия и астрофизика», а з 1985—1998 рр. — журналу «Кинематика и физика

небесных тел». У 2004 р. вийшов з друку «Астрономічний енциклопедичний словник», прискіпливим редактором якого він був.

Його енциклопедичні знання у різних галузях астрономії та астрофізики зробили його неперевершеним редактором рукописів у журналі і постійним членом екзаменаційних комісій на вступних екзаменах до аспірантури та на кандидатських екзаменах.

З січня 1992 р. М. Я. Орлов обіймав посаду завідувача редакційно-видавничого відділу та заступника головного редактора журналу «Кинематика и физика небесных тел», залишаючись при цьому провідним науковим співробітником на громадських засадах. У липні 1998 р. Михайло Якович Орлов вийшов на пенсію.

Михайло Якович любив життя у всіх його проявах — цінував літературу і живопис, шанував хороший гумор, піднімав людські взаємини на високий рівень. Він брав активну участь у громадському, культурному і спортивному житті обсерваторії, його дім був завжди гостинним і відкритим для друзів.

Завжди ввічливий, винятково добросовісний, інтелігентний та доброзичливий, М. Я. Орлов завжди був підтримкою колегам у науковій роботі і таким він запам'ятається для нас назавжди.

Група колег